یەکێتی ئەوروپا بەرەو هەڵدێرێکی نادیار.. شوێش عەزیز سورمێ

وڵاتانی ئەورووپی لە جەنگی جیهانی دووەمەوە بە ماندووییەوە سەریان هەڵدا و تووشی پارچەپارچەبوون و نایەکسانی کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکی وێران بوون. هەوڵیاندا هاوکاری لە ڕێگەی دامەزراوە تەکنیکی و ئابوورییە دەوڵەتییەکانەوە پێکبهێنن بۆ گەیشتن بە ئاشتییەک کە سەقامگیری سرووشتی خۆیان بگەڕێننەوە. ئەمەش بووە هۆی پێکهێنانی کۆمەڵگەی خەڵوز و پۆڵا ئەورووپی وەک ئامرازێک بۆ ڕێگریکردن لە شەڕی زیاتری نێوان فەرەنسا و ئەڵمانیا. دروشمی “شەڕ نەک هەر بیرنەکردنەوە، مانای نامێنێ”. پەیماننامەی دامەزراندنی کۆمەڵگەی خەڵوز و پۆڵای ئەورووپی کە بە پەیمانی پاریس ناسراوە، لە ١٨ی نیسانی ١٩٥١ واژۆ کرا، ئەمەش سەرەتای ڕێگای یەکێتی ئەورووپا بوو..

یەکێتی ئەورووپا و وڵاتانی ئەورووپا لە کۆنەوە چەندان کێشەیان ڕووبەڕوو بووەتەوە، لەوانە پەتاکانی وەک تاعونی ساڵی ١٣٤٧ کە نزیکەی یەک لەسەر سێی دانیشتوانی ئەورووپای سڕییەوە، ئەنفلۆنزای ئیسپانی کە لە ئەنجامی جەنگی جیهانی یەکەمەوە لە ساڵی ١٩١٨دا هات، ئایدز کە لە ئەفەریقاوە هاتبوو.

لەبارەی یەکێتی ئەورووپاوە لە فۆرمی یەکگرتووی خۆیدا، وڵاتانی ئەندام ساڵی ٢٠٠٢ بەرکەوتەی نەخۆشی توندی هەناسەدان (سارس) و لە ساڵی ٢٠١٩دا ڤایرۆسی کۆرۆنای نوێ بوون، هەروەها ڕووبەڕووی کێشە و قەیرانی ئابووری و پێکهاتەییش بوونەوە، وەک قەیرانی ئابووریی یۆنان ساڵی ٢٠١٣ و دواتریش برێگزیت ساڵی ٢٠٢٠، کە بناغەو ژێرخانی زیاتر لاواز کرد. هەڕەشەی بەزاندنی کۆچبەرانی نایاسایی لە سنووری تورکیا، جگە لە شەڕی ڕووسیا و ئۆکرانیا و کاردانەوەکانی لەسەر ئاستی جۆراوجۆری کۆمەڵایەتی، ئابووری، سیاسی و سەربازی، دۆخەکەی زیاتر خراپتر کرد.

دیارە یەکێتی ئەورووپا بلۆکێکی سیاسی و ئابوورییە ساڵی ١٩٥١ دەستی پێکردووە و چەند قۆناغێکی تێپەڕاندووە و فراوانتر بووە و ٢٧ وڵاتی ئەورووپایی دەگرێتەوە بە پێی بنەمای پەیماننامەی ماستریخت پەیماننامەی دامەزراندن کە لە ساڵی ١٩٩٢ بۆ پێشخستنی یەکگرتنی سیاسی و ئابووری واژۆ کراوە.

پرۆژەی ئەورووپی لەسەر بنەمای سێ ئامانج بوو: نەهێشتنی کێبڕکێی ئابووری و پیشەسازی و هەستی ناسیۆنالیستی بۆ بنیاتنانی دامەزراوەی سەروو نەتەوەییەکان؛ دامەزراندنی ئامانج و هەڵوەستی یەکگرتوو؛ وەستاندنی پێشبڕکێی چەک و بنیاتنانی ناسنامەیەکی هاوبەش. ئەمینداریەتی گشتی و کۆمیسیۆنی ئەورووپا کە بارەگا سەرەکییەکەی لە بروکسلی پایتەختی بەلجیکایە و بارەگای سەرەکیی پەرلەمانەکەی لە شاری ستراسبۆرگی فەرەنسا.

لە ساڵی ١٩٩٠ قۆناغی یەکێتیی ئابووری و دراوی کەوتە بواری جێبەجێکردنەوە، هاوکات لەگەڵ یەکێتی سیاسی، کە بە واژۆکردنی پەیمانی ماستریخت لە ساڵی ١٩٩٢ و دامەزراندنی یەکێتی ئەورووپا کۆتایی هات.

بەم شێوەیە قۆناغێکی نوێ لە پرۆسەی دامەزراندنی یەکگرتوویی نزیکتر لە نێوان گەلانی ئەورووپا دەستی پێکرد. ئەورووپییەکان ڕوویان کردە پاراستنی ژینگە و گرتنەبەری ڕێوشوێنی هاوبەش لە هەر دوو بواری ئاسایش و بەرگریدا. بنەماکەی ئەورووپی دەستی کرد بە فراوانبوون و دواتر پەیماننامەکانی ئەمستردام کە تیشکیان خستە سەر دیموکراسی و ئاسایش و گەشەپێدان و پەیماننامەی نیس سەبارەت بە ڕێکخستنی دامەزراوەکان و ڕێککەوتنی شنگن بۆ سنوورە کراوەکان و پەیمانی لیسبۆن کە دەستووری یەکێتییەکەی لە ساڵی ٢٠٠٧دا پێکهێنا. دوای ئەوە وڵاتان یەک لەدوای یەک یەکیان گرتەوە، تا کۆی گشتی ژمارەکە گەیشتە ٢٨ وڵات لەگەڵ پەیوەستبوونی کرواتیا ساڵی ٢٠١٣ (ژمارەی ئێستای ٢٧ وڵاتە)

کێشەی توێژینەوەکە لە پشکنینی کاریگەرییەکانی هەندێک قەیران لەسەر یەکێتی ئەوروپا، بەتایبەتی پەتای کۆڤید-١٩ و شەڕی ڕووسیا و ئۆکرانیا، لەسەر بەڕێوەبردنی قەیرانی تەندروستی، ئاڵۆزییەکانی سیاسەتی ناوخۆ، کاریگەرییە ئابوورییەکان و توانای یەکێتییەکە بۆ بڕیاردانی کاریگەر و یەکگرتوو، تیشک دەخرێتە سەر کێشەی توێژینەوەکە. هەروەها تیشک دەخاتە سەر ئاستەنگە دەرەکییەکانی بەردەم یەکێتی و هاوبەشە نێودەوڵەتییەکانی، جا چ لە بوارەکانی سیاسەتی دەرەوە، بازرگانی، یان کۆچ، جگە لە گۆڕانکارییە جیۆپۆلیتیکییەکان لە ناوچەکەدا. ئەمەش پێویستی بە ستراتیژی یەکگرتوو هەیە بۆ بەڕێوەبردنی هەموو ئەم ئاستەنگە دارایی و ئابووری و سەربازیانەی کە سەرهەڵدەدەن.

مەسەلە بنچینەییەکە ئەوەیە کە یەکێتی ئەورووپا نوێنەرایەتی تەحەدایەک دەکات بۆ هەموو جیهان و بۆ ئەورووپا کە لە هەموو ئاستەکانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسیدا تووشی کێشەی گەورە بووە، هەروەها لە کاریگەریی ئەو کێشە و ئاڵنگارییانەی سەر

داهاتووی خۆی.

بۆ لەبەرچاوگرتنی گرنگییەکەی، بابەتێکە لەلایەن چەندین بیرمەند و نووسەرەوە، هەرچەندە بە شێواز و ناونیشان و ڕێباز و دیدگای جیاوازیشەوە بێ، قسەی لەسەر کراوە، ئەمەش وایکردووە وەک ئاماژەیەکی زیادە گرینگ بێت کە ڕۆشنایی دەخاتە سەر ئەو قەیرانانەی هەڕەشەیان لە قەوارە نێودەوڵەتییەکان کردووە، لەوانەش وڵاتانی یەکێتی ئەورووپا.

زۆر لەو باس و خواسانەی لە کاردانەوەی ئەو قەیرانانەی ڕووبەڕووی یەکێتیی ئەورووپا بوونەتەوە، لە سەرەتای دامەزراندنییەوە لە ڕووی یاساکانی بەڕێوەبردن و ئەو پەتایانەی کە هەڕەشەیان لێ کردووە، قەیرانی یۆنان و کشانەوەی بەریتانیا لە یەکێتی ئەورووپا و دواجاریش ڤایرۆسی کۆرۆنا، هەروەها بەدواداچوون بۆ ئەو ئاستەنگە گەورە ئابووری و سیاسی و تەندروستی و سەربازییانەی کە ڕووبەڕووی بووەتەوە، لە هەمان کاتدا زۆر لەو توێژینەوانەی کراون تیشکیان خستووەتە سەر کاریگەرییە ئابووری و سیاسییە گەورەکان لەسەر یەکێتی ئەورووپا. هەروەها تیشک دەخەنە سەر ئەو چارەسەرانەی جێبەجێکراون، هەموو ئەمانە نەیانتوانیوە ئەنجامە خوازراوەکان بەدەستبهێنن بۆ وەستاندنی ئەو تێکچوونە، ئەمەش لە ڕووی دەرکەوتنی مەترسی جیددی لەسەر یەکگرتوویی یەکێتی ئەورووپا دروستکردووە.